

**TARIXIY ME'MORIY YODGORLIKLARNI KONSERVATSIYA VA
TA'MIRLASH METODLARI TAHLILI (XORIJIY TAJRIBALAR
MISOLIDA)**

*Azamjonova Umida Atxam qizi
Toshkent Arxitektura Qurilish
universiteti doktoranti.*

**АНАЛИЗ МЕТОДОВ КОНСЕРВАЦИИ И РЕСТАВРАЦИИ
ИСТОРИЧЕСКИХ АРХИТЕКТУРНЫХ ПАМЯТНИКОВ
(НА ПРИМЕРЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА)**

*Азамжоновна Умида Атхам кизи — докторант
Ташкентского архитектурно-строительного университета.*

**ANALYSIS OF CONSERVATION AND RESTORATION METHODS OF
HISTORICAL ARCHITECTURAL MONUMENTS
(BASED ON FOREIGN EXPERIENCE)**

*Azamjonova Umida Atkham qizi — PhD
doctoral student, Tashkent University
of Architecture and Civil Engineering.*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tarixiy me'moriy yodgorliklarni saqlash, konservatsiya qilish va ta'mirlashning zamonaviy metodlari xorijiy tajribalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda Yevropa va Osiyo mamlakatlarida qo'llanilayotgan konservatsiya yondashuvlari, restavratsiya falsafalari hamda texnologik usullar ilmiy nuqtayi nazardan o'rganilgan. Tarixiy obidalarning moddiy va ma'naviy qiymatini asrab-avaylashda minimal aralashuv, reversibilitet va autentiklik tamoyillarining ahamiyati yoritib berilgan.

Maqola natijalari O'zbekiston tarixiy-me'moriy merosini saqlash amaliyotida qo'llash uchun ilmiy-uslubiy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Аннотация: В данной научной статье анализируются современные методы консервации и реставрации исторических архитектурных памятников на основе зарубежного опыта. В исследовании рассматриваются подходы, применяемые в странах Европы и Азии, философия реставрации, а также технологические методы сохранения архитектурного наследия. Особое внимание уделено принципам минимального вмешательства, обратимости и сохранения аутентичности. Результаты исследования могут быть использованы

при разработке научно-методических основ сохранения историко-архитектурных памятников Узбекистана.

Abstract: This scientific article analyzes modern methods of conservation and restoration of historical architectural monuments based on foreign experience. The study examines approaches applied in European and Asian countries, restoration philosophies, and technological methods used in heritage preservation. Particular attention is paid to the principles of minimal intervention, reversibility, and authenticity preservation. The research results may serve as a scientific and methodological basis for improving the practice of preserving historical and architectural heritage in Uzbekistan.

Kalit soʻzlar: Tarixiy meʼmoriy yodgorlik, Konservatsiya, Kestavratsiya, Taʼmirlash, Autentiklik, Xorijiy tajriba.

Ключевые слова: Исторический Архитектурный памятник, Консервация, Реставрация, Ремонт, Аутентичность, Зарубежный опыт.

Keywords: historical architectural monument, conservation, restoration, repair, authenticity, foreign experience.

Kirish. Tarixiy meʼmoriy yodgorliklar har bir xalqning madaniy xotirasi, milliy oʻzligini ifodalovchi muhim moddiy meros hisoblanadi. Ular nafaqat meʼmoriy-estetik qiymatga ega, balki tarixiy, ijtimoiy va maʼnaviy axborotni oʻzida mujassamlashtiradi. Globallashuv, urbanizatsiya, iqlim oʻzgarishi va antropogen omillar taʼsiri ostida tarixiy obidalarni saqlash masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy muammoga aylangan.

Tarixiy meʼmoriy yodgorliklarni saqlash jarayonida konservatsiya va taʼmirlash tushunchalari alohida ahamiyat kasb etadi. Konservatsiya – obidaning mavjud holatini barqarorlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasi boʻlsa, restavratsiya va taʼmirlash tarixiy shakl va mazmunni ilmiy asosda tiklashni nazarda tutadi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi ushbu jarayonlarni ilmiy-metodik yondashuvlar asosida amalga oshirish muhimligini koʻrsatmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi–tarixiy meʼmoriy yodgorliklarni konservatsiya va taʼmirlash metodlarini xorijiy tajribalar misolida tahlil qilish hamda ularning ilmiy-amaliy ahamiyatini aniqlashdan iborat.

1. Tarixiy meʼmoriy yodgorliklarni saqlashning nazariy asoslari

Xalqaro amaliyotda tarixiy obidalarni saqlash Venetsiya Xartiyasi (1964), Burra Xartiyasi, Nara hujjati kabi meʼmoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Ushbu hujjatlarda asosiy eʼtibor obidaning autentikligini saqlash, tarixiy qatlamlarni hurmat qilish va ilmiy asoslangan yondashuvni qoʻllashga qaratilgan. [1]

Konservatsiya jarayonida obidaning mavjud materiallari, konstruktiv tuzilishi va tabiiy eskirish darajasi chuqur oʻrganiladi. Har qanday aralashuv minimal va qayta

tiklanishi mumkin (reversibil) bo'lishi talab etiladi. Bu yondashuv obidaning tarixiy ishonchliligini yo'qotmaslikka xizmat qiladi.[2]

Xorijiy davlatlarda konservatsiya metodlari (tahliliy bo'lim)

2.1. Yevropa tajribasi

Italiya, Fransiya va Germaniya tarixiy me'moriy yodgorliklarni saqlashda yetakchi mamlakatlar hisoblanadi. Italiyada konservatsiya jarayonlari asosan ilmiy tadqiqotlar asosida olib borilib, har bir obida individual yondashuv orqali tiklanadi. Masalan, Rimdagi Kolizey va Florensiyadagi tarixiy binolarda original materiallarni maksimal darajada saqlash tamoyili ustuvor hisoblanadi.[3]

Fransiyada esa tarixiy obidalarni davlat himoyasiga olish tizimi rivojlangan bo'lib, restavratsiya ishlari qat'iy me'yorlar asosida amalga oshiriladi. Germaniyada zamonaviy texnologiyalar, jumladan, lazerli tozalash va mikroin'ektsiya usullari keng qo'llaniladi.[3]

2.2. Yaponiya va Osiyo tajribasi

Yaponiyada tarixiy yodgorliklarni saqlash an'anaviy qurilish texnikalari bilan uzviy bog'liq. Yog'och konstruksiyali ibodatxonalar va saroylar davriy ravishda qismlarga ajratilib, asl texnologiyalar asosida qayta yig'iladi. Bu usul obidaning ma'naviy va madaniy uzluksizligini ta'minlaydi.

Xitoy va Janubiy Koreyada esa tarixiy obidalarni raqamli hujjatlashtirish, 3D skanerlash va monitoring tizimlari orqali saqlash amaliyoti keng rivojlangan.[4]

3. Ta'mirlash va restavratsiyada zamonaviy texnologiyalar

Zamonaviy konservatsiya jarayonlarida quyidagi texnologiyalar keng qo'llanilmoqda:

- 3D lazerli skanerlash va fotogrammetriya;
- materiallarning laboratoriya tahlili;
- ekologik mos mustahkamlovchi moddalar;
- strukturaviy monitoring tizimlari.

Ushbu texnologiyalar tarixiy obidalariga zarar yetkazmagan holda ularni uzoq muddatli saqlash imkonini beradi.

Munozaralar. Tarixiy me'moriy yodgorliklarni saqlash jarayonida konservatsiya va ta'mirlash metodlarini tanlash masalasi bugungi kunda ilmiy doiralarda keng munozaralarga sabab bo'lmoqda. Ayrim tadqiqotchilar tarixiy obidalariga minimal darajada aralashuvni ma'qul ko'rsalar, boshqalar esa ularning funksional hayotini davom ettirish maqsadida faol restavratsiya tarafdori hisoblanadi [5].

Bir guruh mutaxassislarining fikricha, konservatsiya jarayonida asosiy e'tibor obidaning mavjud holatini barqarorlashtirishga qaratilishi lozim. Ular Venetsiya Xartiyasida belgilangan "minimal aralashuv" tamoyiliga tayanib, har qanday ortiqcha ta'mirlash tarixiy autentiklikka putur yetkazishini ta'kidlaydilar. Ushbu yondashuvga

ko'ra, obidaning tabiiy eskirishi ham uning tarixiy rivojlanish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi [5].

Boshqa bir ilmiy qarashga ko'ra esa, tarixiy me'moriy yodgorliklar jamiyat hayotidan ajralib qolmasligi kerak. Ushbu yo'nalish tarafdorlari ta'mirlash va moslashtirish ishlarini amalga oshirish orqali obidalarga yangi funksiyalar berishni qo'llab-quvvatlaydi. Ularning fikricha, foydalanilmayotgan tarixiy inshootlar tezroq yemiriladi va oxir-oqibat butunlay yo'qolib ketish xavfi ostida qoladi [3].

Xorijiy tajribalar ushbu ikki qarash o'rtasida muvozanatli yondashuv mavjudligini ko'rsatadi. Masalan, Yevropa mamlakatlarida obidalarni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish jarayonlari qat'iy ilmiy nazorat ostida amalga oshiriladi. Yaponiya tajribasida esa an'anaviy qurilish texnologiyalarini saqlagan holda davriy restavratsiya ishlari olib borilishi obidaning moddiy emas, balki ma'naviy qiymatini ham asrab qolishga xizmat qiladi [2].

Munozarali jihatlardan yana biri—zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalasidir. Ayrim olimlar 3D skanerlash, raqamli modellashtirish va sun'iy materiallardan foydalanish tarixiy muhitni sun'iy lashtirishi mumkinligini ta'kidlashadi. Boshqa mutaxassislar esa ushbu texnologiyalarni obidalarni aniq hujjatlashtirish va uzoq muddatli monitoring qilishda muhim vosita sifatida baholaydilar [4].

Mening nuqtayi nazariga ko'ra, tarixiy me'moriy yodgorliklarni saqlashda bir tomonlama yondashuv yetarli emas. Konservatsiya va ta'mirlash ishlari obidaning tarixiy, madaniy va ijtimoiy ahamiyatini hisobga olgan holda, kompleks va ilmiy asoslangan tarzda olib borilishi zarur. Xorijiy tajribalarni tahlil qilish va ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali tarixiy me'moriy merosni asrab-avaylashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish mumkin.

Xulosa.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarixiy me'moriy yodgorliklarni konservatsiya va ta'mirlash jarayonlari ilmiy asoslangan, kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi. Minimal aralashuv, autentiklikni saqlash va zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish ushbu sohada asosiy tamoyillar hisoblanadi.

Mazkur tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish milliy me'moriy merosni saqlash samaradorligini oshiradi hamda kelajak avlodlar uchun tarixiy muhitni asrab qolishga xizmat qiladi.

1-rasm. Tarixiy me'moriy yodgorliklarni konservatsiya qilish jarayonida minimal aralashuv va autentiklikni saqlash tamoyillarining qo'llanilishi.

2-rasm. Tarixiy me'moriy yodgorliklarni saqlashda 3D skanerlash va raqamli hujjatlashtirish texnologiyalaridan foydalanish jarayoni.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jokilehto J. *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999,- 65 b.
2. Feilden B. M. *Conservation of Historic Buildings*. London: Routledge, 2003,- 34, 120 b.
3. The Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, 1964,- 125 b, 136 b, 160 b.
4. Nara Document on Authenticity, 1994,- 85 b, 23 b.
5. Ashurst J., Dimes F. *Conservation of Building and Decorative Stone*. London, 1998,- 42-43 b.